

Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості / В.В. Павленко // Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. – 648 с. – С.145-150.

Павленко Віта Віталіївна,

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки

(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

КРЕАТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

На сучасному етапі розвитку соціальних і культурних змін розвиток креативних здібностей школярів - це одна з принципових цілей освіти. Завданням у наш час є виховання такої особистості, яка була б здатна ухвалювати самостійні розумні рішення, знаходити вихід із різних ситуацій.

Стрімка динаміка, що відбувається в суспільстві, високий рівень розвитку сучасних технологій викликають необхідність перенесення уваги педагогів з процесу передачі готових знань на процес здобуття знань, тобто на розвиток креативності школярів.

Головне завдання учителя - не «донести», «пояснити» й «показати», а організувати спільний пошук розв'язання певних проблем. Такі умови навчання вимагають від учителя вміння вислухати думку всіх учнів, стати на позицію кожного з них, щоб зрозуміти логіку їхнього міркування, проаналізувати відповіді й пропозиції дітей і непомітно спонукати їх до правильної відповіді.

Важливою *передумовою* розв'язання зазначеної проблеми є формування педагогом власної креативності. Педагогічною аксіомою сьогодення має бути теза: *щоб успішно розвивати креативність школярів, сучасний учитель сам повинен бути креативною особистістю, прагнути до подолання в собі сили шаблону та формальності у викладанні навчального матеріалу.*

При організації роботи щодо розвитку креативності школярів слід враховувати, що дітям з високим рівнем інтелекту необхідне не тільки відповідне розумове навантаження, але й своєчасне керівництво вчителя. Дуже багато для дітей з високими розумовими можливостями може дати і звичайна школа, тільки якщо там є Вчитель з великої літери [3, с. 72].

Креативність - творчі здібності індивіда, які характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей, які відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення. Креативність - здатність людини творити незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації [2].

У 1950 році із доповіддю «Креативність» виступив Президент Американської психологічної асоціації Джордж Гілфорд. Учений використав поняття «креативність» для позначення здатності індивіда до творчості, проте і сьогодні немає єдиної думки щодо визначення цього поняття [2, с. 443-456].

Джордж Гілфорд виділяє *шість параметрів креативності*:

- здатність до знаходження і постановки проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість – здатність до продумування різноманітних ідей;
- оригінальність – здатність відповідати на стимули нестандартно;
- здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі;
- здатність розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу.

Становлення вчителя в розвитку творчого навчального-виховного процесу включає в себе оновлення функцій, таких як *швидкість, гнучкість і оригінальність* мислення. *Швидкість мислення* - це здатність учителя спонтанно реагувати на ситуації, які виникають у класі, що вимагають негайного плану дій, а також стежити за мисленням учнів; здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерування ідей. *Гнучкість мислення* вчителя передбачає вміння бачити особливості класу, спостерігати індивідуальні особливості учнів, як обдарованих і середніх, і учнів з різними формами інвалідності. Різноманітність різних завдань на уроці дозволяє учням

розвивати свої навички, але це не гарантує, що ці завдання цікаві та викликають мотивацію учнів до навчання, тому слід шукати нові шляхи вирішення проблеми. Отже, вміння вчителя заохотити учнів своєю розповіддю; створити проблемне бачення ситуації.

Оригінальність мислення вчителя проявляється у виборі змісту, форм і методів навчання, що формує креативне ставлення учнів через відкриття, розвідку та самовдосконалення. Це особливо очевидно в розробці або способу роботи, де учень має можливість активної та самостійної роботи, формування науково-дослідного ставлення, проблеми сприйняття, формулюючи питання і гіпотези та перевірки їх, прийняття відповідних заходів [5, с. 162-164].

Останніми роками дослідженнями розвитку креативності майбутнього вчителя займаються О.Є. Антонова (*технологія розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін*), І.В. Гриненко (*розвиток креативності вчителів гуманітарного профілю*), О.М. Дунаєва (*формування креативності майбутнього вчителя*), І.В. Подорожна (*розвиток креативності майбутнього вчителя природничого профілю*), В.А. Фрицюк (*формування креативності майбутніх учителів музики*), І.Ю. Шахіна (*формування креативності у майбутніх вчителів математики*) та інші.

Чинники креативності: чіткість і гнучкість мислення; чутливість до проблем; оригінальність; винахідливість; конструктивність.

Сучасний учитель модернізує змістовий компонент, застосовуючи групи методів продукування ідей. Учитель застосовує комплекс спеціальних *методів розвитку креативності*: методи проблематизації, методи продукування ідей, методи, спрямовані на розвиток аналітичних умінь.

Креативний вчитель - це вчитель, який має власний стиль викладання, який формується під впливом як *внутрішніх* (попередніх знань, досвіду, професійних якостей), так і *зовнішніх* факторів (нормативних засад професійної діяльності, необхідності постійного підвищення кваліфікації).

Якості креативного вчителя: сила, гнучкість, витривалість, координація розуму.

Сила розуму - здатність зосередитись на тому, що потрібно, і настільки, наскільки необхідно.

Гнучкість розуму - здатність переключатись з одного ходу думок на інший. Це саме вміння нестандартно мислити.

Витривалість - здатність тривалий час підтримувати високий рівень активності, не відволікаючись і не втрачаючи координації.

Координація розуму - здатність оперувати одночасно кількома поняттями, зберігаючи рівновагу за будь-яких обставин.

Основними ознаками креативної особистості є: інтелект, знання та досвід; широта кругозору; самостійність і сміливість мислення; здатність до критичного оцінювання попереднього досвіду і навколишньої дійсності; діалектичний світогляд; індивідуальність, оригінальність і незалежність у прийнятті рішень; альтернативність; здатність фантазувати; широке використання наукового підходу в практичній діяльності.

Чим відрізняються креативні вчителі від не креативних? Дуже незвичайні; мають широкі погляди; бачать те, чого інші не помічають; завжди мають ідеї; нестандартно мислять; займаються творчою діяльністю; веселі та дотепні; вільні та невимушені.

Якщо вчитель перестає тренуватися, давати собі додаткове навантаження (зупиняється на досягнутому, звужує коло своїх інтересів, припиняє шукати нові рішення), він втрачає креативну форму.

Складовими *креативного викладання* визначається: подача сучасного матеріалу в широкому контексті, використання метафор, встановлення міжпредметних зв'язків, застосування мультимодального підходу, часта зміна видів діяльності, варіювання темпу викладання, демонстрація впевненості, здатність надихати й цінувати учнів, заохочення їх до активної, емоційної взаємодії.

Вчитель, який створює *креативне освітнє середовище*, яке поєднує фізичну, психологічну, соціально-гуманну, віртуальну й біологічні сфери. На думку вчених (Д. Девіс, Н. Джексон, Т. Кремін, П. Мартін, Р. Моріс, А. Роджерс) креативне освітнє середовище - є багатоаспектним явищем. Поєднує наступні сфери:

фізичну, тобто матеріальні та умови, в яких відбувається навчальна й креативна діяльність;

психологічну, яка визначається сукупністю індивідуальних характеристик учасників навчального процесу;

соціально-гуманну, яка характеризується атмосферою взаємної пошани, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості кожного учня. Засобом впливу є доброзичливість педагога до своїх вихованців, увага, різноманітні форми роботи як на уроках, так і в позаурочний час, мовні, мімічні засоби, інтер'єр класної кімнати тощо.

віртуальну, що забезпечує взаємодію між учасниками за допомогою Інтернет-технологій;

біологічну, яка розглядається в межах інклюзивної освіти.

Прихильники теорії розвивального навчання виділяють декілька головних моментів, які сприятимуть створенню на уроці креативної атмосфери:

✓ учитель повинен навчитися демонструвати дітям живе мислення. Він виступає не як носій певної готової інформації, а як людина, яка знає, як набути знання;

✓ знання на уроках не повинні бути лише репродуктивними, вони формулюються шляхом колективних роздумів на основі наявних знань і фактів з минулого досвіду дітей;

✓ основною метою уроку є не пошук і розв'язання певних кількісних навчальних завдань, а створення таких проблемних ситуацій, у яких повинна з'явитися думка, постійно працювати дитяча інтуїція, здогадка, творча уява тощо [4, с. 36].

Джордж Гілфорд виділив такі способи стимуляції активності школярів:

✓ забезпечення сприятливої атмосфери в процесі навчання.

Доброчинність з боку вчителя, його відмова від гострої критики на адресу учня сприяє вільному прояву дивергентного мислення;

✓ збагачення навколишнього середовища найрізноманітнішими новими для нього предметами і стимулами з метою розвитку його допитливості;

✓ заохочення до пошуку оригінальних ідей;

✓ забезпечення можливостей для практики. Широке використання питань дивергентного характеру стосовно найрізноманітніших навчальних та позанавчальних галузей;

✓ використання особистого прикладу креативного підходу до розв'язання різноманітних проблем;

✓ надання дітям можливості активно ставити питання [1, с. 4].

Як навчитись креативності?

◇ знайти однодумців та надихнути їх;

◇ головне джерело креативності – практика;

◇ сформулювати мету;

◇ створити творчу атмосферу;

◇ бути не таким, як всі;

◇ мислити оригінально, фантазувати;

◇ на все дивись критично, постійно задавати питання - Як навчитись креативності?

◇ шукати різні засоби для реалізації ідей;

◇ іти на ризик, не боятися помилок.

Креативний учень є дзеркальним відображенням креативного вчителя. Головне, без чого не може обійтись педагог, - це активна позиція вчителя – творця, а не спостерігача. Не буде вогника у вчителя - він ніколи не зможе запалити його в учнях.

Учитель не зможе розвивати креативність у своїх учнів, якщо він не є креативним. Таким чином, джерелом педагогічної діяльності, що дозволяє

розвиток креативності в учнів є той же вчитель і його професійна компетентність, в тому числі, насамперед, його креативне ставлення в навчальному процесі [6, с. 23-27].

Як відомо, стиль мислення закладається з дитинства, тому необхідно зі шкільної лави учить дітей мислити креативно й важливо, щоб вони володіли технологіями креативності, а саме спеціальними прийомами «генерації ідей».

Важливо, щоб за роки навчання в школі дитина навчилася вирішувати навчальні та життєві задачі креативно, «пізнала себе» - оцінила свої слабкі та сильні сторони для прийняття найголовнішого в житті - ким та яким бути.

Основні *умови* перетворення діяльності вчителя у креативну: усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання); усвідомлення власної креативної індивідуальності.

Бар'єри прояву креативності вчителя: боязкість оцінки іншими людьми. У будь-якій новій справі завжди є велика вірогідність невдачі, помилки. Часто ми вважаємо за краще зробити що-небудь старим перевіреним способом, ніж експериментувати, сподіваючись на успіх.

Креативна стратегія детермінує зміни у всіх компонентах: *навчальний процес* набуває креативного характеру й передбачає варіативність, пошук, відкриття і творче засвоєння суб'єктами навчання чужого досвіду. *Метою навчання* стає забезпечення умов саморозвитку особистості, задоволення її освітніх потреб і розвиток креативних здібностей школярів. *Зміст навчання* динамічний, постійно оновлюючий; *навчальна інформація* має альтернативний, проблемний характер, здобута переважно самостійно з частотним продукуванням індивідом власних ідей. *Мотивація школярів* внутрішня, заснована на самоактуалізації особистості. *Тип мислення* – поєднання дивергентного (креативного) та конвергентного (логічного). *Функції вчителя* розширюються до організації співтворчості з учнями, їхньої самостійної пізнавальної діяльності та консультування. *Функції учня* полягають в активній

пошуковій діяльності й постійному саморозвитку. У формах організації навчання домінує суб'єкт-суб'єктна взаємодія; пріоритетними методами є проблемний виклад, евристичний, дослідницький. Розширюються форми організації контролю – тестовий, взаємоконтроль, експертна оцінка, рейтинг тощо.

Поки існує школа, актуальними залишаються слова К.Д. Ушинського: «У вихованні все повинно базуватися на особистості вчителя, тому, що виховна сила впливає тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості в справі навчання і виховання...».

Вимогою сьогодення є формування покоління вчителів нової генерації, здатних до навчання креативних дітей. Тільки креативний учитель спроможний креативно підходити до навчання сучасних учнів, формування їх креативних здібностей.

Отже, творчий педагог - це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості педагога умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей вихованців. Креативність є необхідною складовою праці педагога.

Список використаної літератури:

1. Гатанов Ю.Б. Курс развития творческого мышления (по методике Дж. Гилфорда и Дж. Рензулли): первый год обучения (для детей 6-10 лет) / Ю.Б. Гатанов. - СПб: ГП «Иматон», 1996. - 84 с.
2. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта / Дж. Гилфорд; пер. с англ. Э.А. Голубевой // Психология мышления [зб. / ред. А.М. Матюшкин]. - М.: Прогресс, 1965. - С. 443-456.

3. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы / Н.С. Лейтес. - М.: Знание, 1984. - 79 с.
4. Чудновский В.Э. Одаренность: дар или испытание / В.Э. Чудновский, В.С. Юркевич. - М.: Знание, 1990. - 122 с.
5. Bernacka R.E. Uzdolnienia i twórczość / W: J. Łaszczyk, M. Jabłowska (red.) *Uczeń zdolny wyzwaniem dla współczesnej edukacji*. Warszawa: Wydawnictwo APS, 2008. - С. 282-287.
6. Eggert S. Kreativität – Traum eines jeden Lehrers / W: Deutsch als Fremdsprache, 1999. - № 1. - С. 23-27.